

Lodovico Guicciardini, *Beschrijvingen van de hele Nederlanden, ook genoemd Nederduitsland*, Nederlandstalige uitgave uit 1612

P 285 - 287

De beschrijving van Vlaanderen

P 285

De oorsprong van de naam Vlaanderen is onduidelijk, ook omdat het niet zeker is of het een woord van Latijnse, Duitse of Franse oorsprong is. Sommigen schrijven dat het land de naam heeft gekregen van een stad die al lang verwoest is. Anderen zeggen dat het genoemd is naar Flandbert, zoon van Blesinde, de zus van koning Clodius van Frankrijk. Deze Flandbert zou heer van het land geworden zijn in 436.

De naamloze geschiedschrijver die heel geloofwaardig de geschiedenis van dit land in de oude Franse taal beschrijft, vertelt dat Liederik¹, de eerste graaf van Vlaanderen, door Karel de Grote werd benoemd en dat hij het graafschap Vlaanderen of Flandres genoemd heeft naar de naam van zijn vrouw Flandrina.

Anderen zeggen dat deze naam komt van de woorden *fluctus* of *flatus*. Dit zijn de zeevloed en zeewind, namelijk westenwinden, die in deze streek sterk blazen en waaien. Vandaar de naam Vlaanderen of Flandres in het meervoud. Jacobus de Meyer, geschiedschrijver van dit land, besteedt te veel ruimte in zijn teksten aan deze zaak. Alle verzamelde meningen brengen niet meer zekerheid, maar eerder meer onzekerheid. Hij blijft zeer onzeker en spreekt zichzelf tegen. Cornelis de Schepper, een zeer geleerd en verstandig man, vertelt dat de naam afkomstig is uit het Hoogduits *flaidren*, een soort pijlen. De auteur Pieter Nanninck schrijft in het tiende boek van zijn werk dat deze bogen en pijlen in dit land veel werden gebruikt uit noodzaak en uit vermaak. Wat er ook van zij, uit verschillende memoires, brieven, en bijzonder door Caesars *Commentaren*, houden wij voor zeker, dat in de tijd van Caesar het grootste deel van Vlaanderen tot bijzonder diep in het binnenland bewoond was door de Morini. Caesar en andere schrijvers vertellen dat dit gebied vol bossen stond. Zo heeft men het gebied lange tijd *Flandria nemorosa* of bosachtig Vlaanderen genoemd.

¹ Van Harelbeke.

Het gebied heel dicht bij de zee werd dikwijls door vloed en wind overstroomd. Hiervan zijn niet alleen duidelijke bewijzen ontdekt, maar ook overblijfsels van de zee op verschillende plaatsen. Vandaar dat de Latijnse naam *Flandria aestuaria* betekent 'vol waterlopen en stilstaand water'. Dit wordt ook bewezen door oude aankoopakten van land en grond van 1340, die altijd als voorwaarde vermeldden: 'Indien binnen tien jaar de zee dit stuk land overstroomt, wordt de koop nietig verklaard'. Hieruit blijkt duidelijk hoe dit land in deze tijd aan de zee en het water onderworpen was. Maar naarmate de streek bevolkt werd en dankzij de ervaring en de behendigheid van de mensen, is op de duur langs één zijde het grootste deel van de bossen en de wildernis uitgekapt en uitgeroeid, en aan de andere zijde is de zee bedwongen met grote grachten, dijken, dammen en andere werken. Zo is het land nu bijna overal bebouwd en beschermd tegen de schadelijke zeestormen.

Wat betreft het graafschap Vlaanderen vertellen Paulus Emilius en andere Franse geschiedschrijvers hoe Karel de Kale, koning van Frankrijk, zijn dochter Judith bij zich ontboden had na de dood haar echtgenoot, koning Ethelwulf van Engeland². Boudewijn van Ardennen, ruwaard van Vlaanderen (bijgenaamd de IJzeren Arm omwille van zijn kracht en moed) werd bevangen door liefde wegens de schoonheid van Judith. Hij schaakte haar onderweg, zonder rekening te houden met eer of aanzien. De woedende Franse koning verzamelde een groot leger om Boudewijn ten val te brengen. Maar door de smeekbede van zijn verliefde dochter, en op vraag van grote landsheren, vergaf hij Boudewijn en maakte van een vijand een onderdanige zoon.

P 286

Als bruidsschat kreeg deze rond 877 het land van Vlaanderen. De koning maakte er een graafschap van en leengebied onder de Franse kroon. Jacob de Meyer schrijft dat het in 863 een graafschap werd, en andere geschiedschrijvers zeggen dat dit in de tijd van Karel de Grote gebeurd zou zijn. Deze onzekerheden laten we over aan het oordeel van de lezers. De grenzen van dit graafschap zijn vaak veranderd. Daarover valt veel te zeggen, een lange opdracht, onzeker en overbodig. We beperken ons hiertoe: de oude grenzen van Vlaanderen lagen aan de grote zee, en aan de waterlopen de Somme en de Schelde. De zeven

² Van Wessex.

belangrijkste steden waren: Atrecht (Arras) als hoofdstad, Gent, Brugge, Ieper, Saint-Omer, Rijsel (Lille) en Douai. (Later zijn veel steden tot het afgescheiden graafschap Artois gaan behoren, zoals verder nog wordt uitgelegd.)

Bijvoegsel

[Vlaanderen is verdeeld in drie delen. Een deel was van de Franse kroon (Kroon-Vlaanderen), het echte graafschap Vlaanderen. De allereerste graaf van Vlaanderen was ook een van de twaalf pairs³ van Frankrijk, die voor de koning het zwaard van zijn inhuldiging droeg. Dit werd opgeschort, net zoals alle rechten van de Franse koning op Vlaanderen na zijn gevangenneming bij Pavia. Het andere deel van Vlaanderen, onder het Keizerrijk (Rijks-Vlaanderen), werd de Heerlijkheid van Vlaanderen genoemd.

Het derde deel, waar de Graaf als vorst vonnissen velde zonder mogelijkheid van hoger beroep, was begrensd door de Schelde met uitzondering van de Vier Ambachten en van het Land van Waas, vrijgesteld van alle horigheid, en aanhorig aan het Rijk.

Het gedeelte dat onder de Kroon van Frankrijk viel, is door de Leie verdeeld in Vlaams- en Waals-Vlaanderen. Vlaams-Vlaanderen ligt tussen de Leie en de Schelde, en over de Leie vanaf Menen stroomafwaarts spreekt men Vlaams. Waals-Vlaanderen ligt vanaf Menen stroomopwaarts en daar spreekt men Waals.

De Heerlijkheid van Vlaanderen onder het Keizerrijk bestaat uit het graafschap Aalst met bijhorende gebieden: de stad Geraardsbergen, de Vier Ambachten, het Land van Waas en Bornem.

In Vlaams-Vlaanderen zijn er twaalf prinselijke leenhoven, maar in Waals-Vlaanderen zijn er maar twee. Bij de Zaal van Ieper behoren vier prinselijke banieren en hoge justities en verschillende lenen. In het graafschap Aalst is er een prinselijk hof met vijf banieren en veel grote lenen en hoge justitie. In het gebied van het Hof van Dendermonde, het Land van Waas en de Vier Kwartieren zijn de costumen⁴ van de leenhoven verschillend in veel zaken. Al deze leenhoven ressorteren voor beroep en hervorming onder de Wetachtige Kamer van Vlaanderen, en niet hogerop. Maar deze is opgehouden te bestaan door de

³ Raadgevers.

⁴ Het gewoonterecht.

raadkamer te Gent, van waar men de zaken behandelde voor het parlement, tenzij iemand niet opzag om de kosten te dragen om de Wetachtige Kamer te doen vergaderen. Hierin waren de leden zo talrijk als de graaf of zijn stadhouder bevolen hadden. Ze hielden rechtspraak in eerste instantie over de leengebieden afhankelijk van de prins zoals Duinkerke, Grevelingen en andere.

Ze bestuurden ook in vredestijd en namen kennis van alle zaken met betrekking tot de staat, de heren en grote vazallen. Vroeger lag in het midden van deze Kamer een bed van perkament met daarop een naakt zwaard als teken van de soevereniteit van de graaf. Alleen de graaf en de Wetgevende Kamer hadden de nodige kennis over de vazallen en de leenheren en hun lenen.

In Vlaanderen gebruikte men de municipale wetten eigen aan iedere stad of kasselrij, of de wetten van Justinianus, hier op de manier *Senatusconsulti Orphitiani: Nullus ex matre nothus perhibetur*. Dat betekent: Niemand mag de erfenis van zijn moeder worden afgenomen wegens onwettige geboorte. Hieruit ontstond het spreekwoord: 'een moeder kan geen bastaard maken'. Deze Vlaamse wetten gelden ook voor onwettige kinderen van edele jonkvrouwen aangezien zij vrije personen zijn, tenzij een ordonnantie van de prins iets anders afkondigt. In Kortrijk in 1557 en in Gent in 1563, werden de kinderen in overspel geboren buitengesloten van het erfrecht van de moeder. In de provinciale raad van 1532 werd een vonnis uitgesproken, dat een bastaard het leen van zijn moeder mocht opvolgen met privilege van leeftijd en persoon, ook al waren er andere wettige kinderen. In 1577 te Sint-Winoksbergen werd een dochter van een priester erkend als erfgenaam van haar moeder.

Vlaamse wetten verbieden bij testament om legaten te maken boven het derde deel van de goederen, de lenen inbegrepen. Buitenlanders mogen in Vlaanderen geen magistraat worden. In Vlaanderen mag men beslag leggen op personen die geen burger zijn en hun goederen, als ze procederen *contra juris civilis praescriptum*⁵. Vreemdelingen in Vlaanderen mogen wel erfgenaam zijn.]

Het echte Vlaanderen grenst tegenwoordig in het noorden aan de grote en wilde Zee⁶ en strekt zich uit tot aan de arm van de Schelde, genaamd de Honte, die

⁵ Het burgerlijk recht.

⁶ De Noordzee.

daar Vlaanderen van Zeeland scheidt. Zuidwaarts grenst Vlaanderen aan het land van Artois, aan Henegouwen en Vermandois in Picardië. In het oosten grenst een deel aan de Schelde en een deel aan Henegouwen. In het westen grenst het gedeeltelijk aan de grote zee tegenover Engeland, een deel ook aan de rivier de Aa, aan de kant van Artois tot Calais en Boulogne. Dit gebied, gerekend vanaf de Schelde bij Antwerpen tot in het zuidwesten aan de Nieuwe Gracht (kanaal tussen de Leie in Aire-sur-la-Lys en de rivier de Aa in Saint-Omer), is in de lengte drie dagreizen groot, ongeveer 33 mijl, en meet ook in de breedte ongeveer drie dagreizen of dertig mijl, gerekend vanaf Ninove in het oosten tot aan Grevelingen in het westen.

P 287

Bijvoegsel

[Sommigen beweren dat Vlaanderen en Engeland elkaar vroeger geraakt hebben, en door de zeegolven van elkaar gescheiden zijn. Het is wel zeker dat Vlaanderen en Zeeland doorlopend vasteland waren met doorlopende duinen. Deze duinen werden in 980 doorgegraven op bevel van Keizer Otto III om zo Rijks-Vlaanderen duidelijk af te scheiden van Kroon-Vlaanderen. Later heeft men gemerkt hoe gevaarlijk dit was en was het nodig om 'wielingen'⁷ te gebruiken tussen Breskens en Vlissingen. Breskens lag toen ongeveer op de plaats van de nieuwe haven. 316 jaar lang hielden deze sluizen de zeestormen in bedwang, tot in 1376 de zee doorbrak. Voor de wielingen in het noordwesten lag het eiland Koezand en wat hogerop de Heerlijkheid van Schoneveld, toen een stad en ten tijde van graaf Gwijde van Dampierre nog een eiland met een kerk, een kasteel en een hof van plaisanterie, tussen de Botte Kuyle en de Waterduinen. Oude grafstenen zijn nog bewaard in Sluis. Maar het is nu, net zoals de Waterduinen, overstroomd door de Dullaert en de Honte. Runckendorp, Avenkerke, Westende-Wulpen en Wulpen in Vlaanderen zijn allemaal overspoeld. Alleen Oostende-Wulpen en Cadzand met enkele polders zijn behouden.

Vlaanderen strekt zich momenteel uit over ongeveer dertig Vlaamse mijl in de lengte en achttien mijl in de breedte. Het is een zeer vruchtbaar gebied onder een goede gematigde lucht. Vlaanderen en Tirol worden onder de graafschappen gezien als de beste, de meest rendabele en de vruchtbaarste. Vlaanderen heeft

⁷ Sluizen bediend met wielen.

veel mooie rivieren zoals de visrijke Schelde met veel schepen; de Leie; de Dender, in de algemene beschrijving eerder beschreven; de Lieve⁸ die in de Leie uitmondt; de Kale⁹ van Bulskampveld naar de Lieve; de Scarpe die we al eerder beschreven hebben; de Colme¹⁰ die van Waten komt, en bij Grevelingen en Duinkerke uitmondt in de zee; de Durme die van Winckele tot in de Schelde stroomt; de Deule die van Rijsel uitmondt in de Leie; de Emele die van Saint-Omer stroomt en in Grevelingen uitmondt in de zee; de Ieperleet¹¹ die van Brugge via Nieuwpoort ook in de zee stroomt; de IJzer of Fletere die via Poperinge naar de Ieperleet stroomt; de Moere¹² die van Moerbeke naar Gent voert; de Mandel die van Roeselare in de Doele overgaat; de Zwalm die uitmondt in de Schelde; de Mark die in de Dender stroomt. Ze versieren het land samen met nog meer andere waterloopjes.]

De lucht in Vlaanderen is meestal goed, vooral in het zuiden. Het land is vlak met weinig bergen, overal redelijk geschikt voor de landbouw, vooral zeer vruchtbaar aan de zee kant en naar Frankrijk toe. Er is veel vee en dieren en onder andere een groot aantal mooie en hupse paarden, meer dan enig ander gewest in gans Nederland, zodat er veel van die paarden door de lichtheid en de schoonheid (alhoewel ze toch iets grover zijn van lijf) vergelijkbaar zijn met de Spaanse bastaardpaarden. Verder zijn de Vlamingen gewend om veel vreemde veulens en jonge paarden uit de omliggende landen op hun weiden groot te brengen. In het begin lijken de paarden ongeschikt en klein, maar door de Vlaamse lucht en weiden worden ze mooi en groot. Hierdoor merken we dat een goede of een slechte opvoeding invloed heeft op zowel dieren als op mensen.

Door dit land lopen de rivieren de Schelde, de Leie, de Dender en veel meer andere waterlopen en beken. Ook komt hier het water van de zee, zelfs door grachten gemaakt door mensenhanden. Men ziet hier goed renderende bossen, met als voornaamste het Nieppe en het Nonnenbos. Er zijn geen hoge bergen, alleen wat kleine mooie heuvels, vooral in Waals-Vlaanderen.

⁸ Een kanaal dat in de 13de eeuw tussen Gent en Damme liep.

⁹ Een stuk van de originele bovenloop van de Durme tussen kanaal Gent-Brugge en Gent-Terneuzen.

¹⁰ Bergenkanaal, een kanaal tussen Veurne en Sint-Winoksbergen.

¹¹ kanaal Brugge-Plassendale-Nieuwpoort.

¹² Moervaart.

In dit land zijn veel zeer mooie en beroemde steden, zoals de drie hoofdsteden: Gent, Brugge en Ieper. Belangrijk zijn ook Rijsel, Douai, Doornik en nog andere, zodat in Vlaanderen 28 besloten steden geteld worden. Naast de zes bovengenoemde zijn er verder nog Kortrijk, Oudenaarde, Aalst, Hulst, Dendermonde, Biervliet, Nieuwpoort, Sluis, Duinkerke, Gravelines, Bourbourg, Damme, Diksmuide, Veurne, Aardenburg, Ninove, Sint-Winoksbergen, Geraardsbergen, Cassel, Deinze, Orchies en Lannoy. Allemaal goede steden.

Er zijn ook meer dan dertig niet-ommuurde steden, die vroeger stadsmuren en vesten hadden en nu nog rijk en welvarend zijn. Ze behouden daarom hun privileges alsof ze ommuurd en besloten zijn. De voornaamste zijn: Oostende, Oudenburg, Mesen, Bailleul, Poperinge, Torhout, Oostburg, Aarsele, Middelburg, Lo, Wervik, Blankenberge, Hoeke, Roeselare, Tielt, Gistel, Lombardsijde, Eeklo, Stekene, Hondshoote, Mardyck, Monnikerede, Menen, Halluin, Warneton, Estaires, Merville, Hazebrouck en Armentières. Verder telt Vlaanderen 1154 dorpen die meestal groot, rijk en goed bewoond zijn, uniek in Europa. Sommige dorpen zijn van grote eer en waardigheid. Daarboven zijn er veel kastelen, sloten, versterkingen, heerlijkheden en andere treffelijke huizen van machtige heren en van gewone edellieden. Er zijn ook 48 abdijen van mannen en vrouwen, zeer veel priorijen, stichtingen en kloosters in heel het graafschap. De Spanjaarden verwonderden zich samen met Koning Filips over het grote aantal steden, dorpen, abdijen en kloosters; hij vond Vlaanderen één grote stad.

P 288

In Vlaanderen bevinden zich vijf burggraafschappen – Gent, Ieper, Veurne, St.-Winoksbergen (Bergues) en Harelbeke – alsook drie prinsdommen, namelijk Steenhuize, Gavere en Espinoy. Vlaanderen bezit vier goede zeehavens: Sluis, Nieuwpoort, Duinkerke en Oostende. Verder telt men 31 oude en bekwame rechtbanken, in het Latijn *Fora*, of *Conventus juridici*, en in het Vlaams kasselrijen genoemd, verspreid over heel Vlaanderen. Deze kasselrijen zijn hoofdrechtbanken en tegelijkertijd heerlijkheden bevoegd voor hun eigen gebied.

In Vlaanderen zijn de vier hoofdbanieren deze van de Beer, namelijk de vlaggen en de wapenschilden van de vier bijzondere en oude bannerijen en geslachten van dit graafschap, Pamele, Cysoin, Eine en Boelare. Ook zijn hier nog (zoals Meyer schrijft) achttien andere bannerijen, maar deze zouden nog maar recent

gesticht zijn. Want volgens de Vlamingen was er tot recent maar één baanderheer, namelijk de graaf van Vlaanderen zelf. Het graafschap heeft ook twaalf pairs net zoals Frankrijk. Deze orde van raadgevers zou zelfs ouder zijn dan deze van de Franse koning, net zoals de orde van het Gulden Vlies ouder is dan die van Sint-Michiël. Onder de graaf van Vlaanderen staan één konstabel, twee maarschalken, een opperjager, een kanselier, een kamerling, vier ontvangers en andere officieren, ambtenaren en dienaren van de graaf. Ze bezitten dankzij hun graden, standen en opdrachten allemaal heerlijkheden in Vlaanderen, zoals blijkt uit een schilderij in het Predikherenklooster te Gent, uit de tijd van de eerste graaf Boudewijn met de IJzeren Arm, met het opschrift: *Institutio Comitatus Flandriae more Quiritum.*

Heel Vlaanderen steunt op vier standen, namelijk prelaten, edelen, steden en kasselrijen. De steden van Gent, Brugge, Ieper en het Vrije worden de vier leden genoemd. Ze hebben speciale autoriteit en macht, omdat de vier standen zelden verzamelen omdat ze geen stem of keurstemmen hebben. Maar laat ons vooral verder gaan en uitweiden over de opvallendste zaken.

Vlaanderen wordt zeer ongelijk in drie landschappen verdeeld. De voornaamste is Vlaams-Vlaanderen, zo genoemd omdat de Vlaamse taal daar gebruikt wordt. De tweede is Waals-Vlaanderen waar de taal het Waals of het Frans is. De derde is Rijks-Vlaanderen zoals we hieronder verder zullen uitleggen.